

Васентина Гаврильева

АКААРЫ ДЬАХТАР

туңгунан кыра сөнөн

Валентина Николаевна Гаврильева

Акаары дьахтар

туһунан кыра сэхэн

http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=70614571

Акаары дьахтар туһунан кыра сэхэн:

ISBN 978-5-7696-5743-6

Аннотация

Ураты көрүүлээх, туспа суоллаах-иистээх суруйааччы Валентина Гаврильева «Акаары дьахтар туһунан кыра сэхэн» хомуурунньугар киһи сирдээҕи анала, таптал, сиэр-майгы, дьылҕа туһунан кэпсэнэр. Оҕо эрдэҕиттэн олох очурун-чочурун билбит Ньюкуу уолчаан, кини ийэтэ «иирээки» Ырыачай, «акаары дьахтар» Даайа уо.д.а. геройдар ааҕааччыны толкуйдатар, умсугутар, долгутар аналлаахтар.

Кинигэ ааҕааччы киэн аранатыгар ананар.

Содержание

Акаары дьахтар төрөөбүт күнэ	5
Акаары дьахтар олобун сабаланыыта	15
Акаары дьахтар маннайгы таптала	23
Акаары дьахтар иккис таптала	30
Акаары дьахтар үһүс таптала	37
Төрдүс уонна бэһис таптала	42
Конец ознакомительного фрагмента.	48

**Гаврильева Валентина
Николаевна
Акаары дьахтар
туһунан кыра сэһэн**

*Бу сиргэ олох олоруу
Ханныга да – дьол диэн буолар...*

С. Данилов

Акаары дьахтар төрөөбүт күнэ

Муокаc да түүл, муокаc да түүл! Эмиэ ити түүл... Тоҕо көһүннэ эмиэ ити түүл Даайаҕа? Кэбис, чэ бээ, түүл аата – түүл, улахан эбит... Ол эрэри... туох «ол эрэри»? Туох да буолбатах!

Бүгүн бу дьыэ олус да тымныйбыт, остуорас эмээхсин хаһан үлэтигэр тахсар? Даайа хаһан оттуллубут сылаас библиотекаҕа кэлэр буолар, дьэ? Кэлэн бэйэтэ отуннаҕына оттор, суох буоллаҕына – суох.

Муокаc да түүл, муокаc да түүл. Туй-сиэ, эмиэ түүл туһунан.

О, бу долбуурдар быылларыан! Эмиэ бэйэтэ сууйарыгар, соторугар тийдэҕэ, остуорас эмээхсин ыалдыбыта ыраатта. Чэ, сууйан-сууйан баччаҕа кэлбитэ, сууйуоҕа, хаһан ол киниэхэ эбии киһи көрүөхтэрин, айдаарсан да диэн... Кулууп биир муннугар баҕас – мунгур ыраактааҕы, бэйэтэ-бэйэтигэр – хотун.

Хайа, баччаанҥа диэри ким да кэлимээри гынна дуу? Кинигэлэрин туттарбатахтара быданнаабыт дьоно баһаам этилэр эбээт, көрүөбүҥ даҕаны. Маппыров Уйбаан үс кинигэ иэстээх, оо, аҕалбатаҕа ырааппыт дии. Бэйэ, бу ханнык Маппырабый? Аа, били тракторист уол, дьаабал, аахпат эбит буоллаҕа, дьэ бээ, сэрэн...

Чээн, ол оҕолор ньургунун бөбөтүн үргээбиттэр. Хата, ха-

таан кэбиһээт, ньургуһуннуу бардаҕына? Эх, Даайа, Даайа – акаары дьахтар... Акаары? Бээ эрэ, ити тоҕо кинини акаары дьахтар дииллэрий, ээ? Ордук оҕонньоро өрүү этэр, дьииб-этэ дуу?

– Акаарыны сангарыма... акаары дьахтар баара...

Тугу эппитигэр иннэ диэтэ этэй? Аа, арба, «дьиэбит былаанын уларытыах, ыскаабы сыҕарытыс эрэ» диэбитэ, онуоха кини сити курдук эппитэ. Чэ, син биир уларыппыта ээ, дьиэтин баҕас Даайа, сөп буола-буола, түгнэри-таннары уларытар.

– Эмиэ дьиэтин ыһан кэбиспит... бу ыскаабы тоҕо дьиэ ортотугар туруордун? Киһи кэтиллэ сылдыһы буолбат дуо? Били мин кумааҕыларбын ханна гыннын? Ыскаап үрдүгэр уурбутум дии...

– Ханнык кумааҕылар?

– Тыый, оттон бухгалтертан ылбыт учуотум, маннык бланкалаах...

– Билбэти-им.

Көрдөөн-көрдөөн, оһох инниттэн булан ылбыта, дьэ уонна эппитэ:

– Акаары дьахтар диэн... Дьахтар өйө аһынааҕар кылгас диэн маны этэллэр ини...

Хайыай, управляющей тойон кумааҕыларын сүтэрэн ыксаатаҕа дии, учуот буола-буола, кинигэ буолбут, иккиһин суруйбаттар үһү дуо?

Эх, Даайа, Даайа, хата, аах, ким да кэлимээри гын-

на. Бүгүн библиотекаға быкпат күннэрэ үүммүт быһыылаах. «Дама с собачкой». Антон Павлович Чехов. Курус да кэпсээн. «Дама с собачкой...»

Кини кыыһа, Бэлата (бэйэтэ соруйан итинник ааты биэрбитэ – Лермонтовтан), бу кэмнэргэ, саас, төрөөбүтэ буоллар, баҕар, киниэхэ, Даайаҕа, оҕонньоро ньургуһун тута-тута көрсүһэ кэлбит буолуох этэ. Көрдөһөн да туран, биирдэ эмэтэ аҕалтарыа этэ эбээт! Ону кини балыыһа тумбочкатыгар туруорбут буолуох этэ. Хата, ол кини оҕонньоро этиттэриитэ суох аҕалбатах баҕайыта ини.

– Бу соло суоҕар, ханна ону көрдүү сылдыллыай...

Кэбис, сүрэ бэрт, көрдөстөр, син аҕалаахтыа этэ эбээт.

Бэйи, эрэ ити Бэла диэн улааттаҕына ким диэн буолара буолла? Кинилэр таах Бэла диэн ааттаабыттара. Аҕата Даайыска диэри ҕыммыта.

– Эн ааккынан буоллун ээ, уол эбитэ буоллар, мин ааппынан барыа этэ, Федя диэн. Сүөдэр диэн.

Даайа... Пахай даа, Даайа буола-буола. Бэйэтэ да Даайа буолта сөп, кыыһа эмиэ Даайа буоллаҕай?!

– Эбэтэр Бэла, эбэтэр адьас да аата суох сыттын, – диэн буолта.

– Ээ, чэ, ким да диэ, баҕар, адьас да ыт-кус аатын биэр...

– Бэла диэн ыт-кус аата буолбатах, кыыс аата. Лермонтовтан.

– Хантан да-а?

– Лер-мон-тов-тан!

Кыыһа ити курдук Бэла диэн ааттаммыта. Оттон Даай-аҕа бэйэтигэр ийэтэ адьаһын даҕаны уһуну-киэни толкуйдуу барбакка эппит үһү:

– Эбэтэ Даайа диэн этэ. Эбэтин аатын биэриэҕин. Тыын-нааҕа буоллар үөрээхтиэ этэ.

Бүттэҕэ ол! Ити кыһын эбитэ үһү. Саас да төрөөбүт буолбат ээ, оччоҕуна, баҕар, киниэхэ Даайаҕа... Ээ, суох, кини ийэтигэр аҕата ньургутун бэлэхтээбит буолуох этэ. Даайа төрөөбүт күнэ саас эбитэ буоллар...

Ону баара кини төрөөбүт күнэ...

– Кэпсээнин? Үөрэхтээх, хамыһаар хотун, тойон ой-оҕо, тугу кэпсии-ипсии олороҕун? Биһигинньиктэри долуо-уой да билбэт буоллун дуу? Билиэххин даҕаны баҕарбаккын быһыылаах, сырдата түһэ, иитэ-үөрэтэ, хотоммутун өнгөйбөтөҕүн үс үйэ буолла. Эчикийэ, эн бэйэлээҕи, оҕонньорун хотону өнгөйүмэ диэн буойар дуу?

Үгэргээн-хоһурҕаан, дьэ кыыс оҕо – Кыыс Кыскыйдаан диэтэҕин! Ити да буоллар, кини Даайа баар-суох дьүөгэтэ эбээт. Матаһыйар Маайа диэн аата. Матайан-хотойон кыыс оҕо, эмиэ да туох эрэ үчүгэйдээх ээ, хайдах эрэ саха-лыы үчүгэй, баттаҕа намылдьыйан уһуна-энинэ...

– Мин кэпсиирбин истэр да бокуойа суох, бэйэн кутан-симэн түһэнгин. Солунгун батарбакка кэллин дуо?

– Тыый, ама, саҕарымнабын. Сангаран баран төннөөр диэбит киһилэрэ мин буоллаҕым дии. Кинигэҕин аҕалбатым, ааҕа сытар бокуой суох, ынахтарым төрүүлэр, түүн да аан-

ньа утуйбакка сылдыбыт. Настаа биир ынаҕа тамыйахтаан кэбистэ ээ...

– Маайаа, эн баттаххын көрдөрбүн эрэ, үһүн баттахтаныахпын баҕаран кэлэбин.

– Тоҕо сэлэммиккиний, кэһэй...

– Суунарга эрэйэ бэрт этэ.

– Сүрэҕэ суох хотууска, күнү быһа хайдах эн манна тулуйан-тэһийэн олороҕун, бу?

– Уу, дьэ манна эрэ тулуйабын-тэһийэбин.

– Даайа, солуннаахпын!

– Туох?

– Ээ, суох, кэлин этиэм. Бу тугу ааҕан сордоннун? «Дама с собачкой», Чехов. Көрүүхтээҕэр, истибэтэх да кинигэм. Эгин арааһынай эчи элбэҕэ дэ бэрт.

– Туох солуннааххын? Чэ, кистээ-кистээ, син биир истилиэҕэ.

– Тоҕо бу былыргыны ааҕабын? Туохха наадалаабын? Мин билбэппин да, тугум да көбүрүү илик. Үнүр миэхэ биэрбит кинигэн эмиэ эчи халынҕын, эчи былыргытын. Тоҕо атыны суруйбаттарый? Кимиэхэ наадалаабын, бу? Норуот син биир аахпат.

– Ол эн үһү дуо, норуот, ээ?

– Мин!

– Эн билэр үһүгүн дуо, норуокка туох наадатын, туох наадата суоҕун?

– Мин билэбин, миэхэ наадата суох, ол иһин этэбин!

– Сэгэриэм, киһи барыта эн курдук...

– Эн курдук акаары диэ, ыл!

– Акаары диэбэппин, эн билбэккин!

– Оттон мин билбэтим ол – биллэр, мөккүспэппин ээ. Билэбин диэтим дуо? Ону эн үөрэт, сайыннар ээ!

– Ээ, чэ, түксү! Туой этиһии төрүөтүн көрдүү сатыыгын, бүгүн эйигин кытары мөккүһэр баһам суох. Хата, ыл ол солунгун кэпсээ.

– Иһит эрэ, бэттэх төнгөй, кулгааххар этиим: Настаа Арамааны кытары көссүүлэхэр! Ол иһин биир ынабын көрбөккө тамыйахтатан кэбистэ.

– Туох... туохтаһар даа?

– Көссүүлэхэр.

– Пахай даа, бу кыыс тыла-өһө баламатын!

– Эчикийээ, аны мин тылбын тутуста дии.

– Оттон... таптыыр энгин диэххин, сөбүлэхэллэр.

– Сө-бү-лэ-һэл-лэр буолумуна! Барахсаны-ы, аанньал оҕото дии.

– Оттон доҕордуу буоллахтара дии.

– Доҕордуу даа? Аа-һа-һа-хо-хо!..

– Ыы, онтон тоҕо күллүн?

– Иһит эрэ, аанньал оҕото-оо, эн сааһың оруобуна отутун буолла, оҕолооххун, оҕонньордооххун уонна бачча сааскар диэри акаарыгын, бырастыгы гын, чахчы акаары эн бааргын. Көссүүтэ диэбэккэ, ама! Кэнэнин да бэрт ээ. Таптал даа? Ха-ха-хо-хо! Кыбыстыбакка эрэ, эн тугу баары-ба-

арынан ааттыр-суоллуур сааһынг буолла ини. Эн билбэккин, олоҕу билбэккин, дьону билбэккин. Эн диэхтээн... Оо, эн тугу да билбэккин. Манна олорон тугу билэ-эхтиэххиний? Олоҕу билбэккин! Оннооҕор бэйэнг оҕонньоргун, Сүөдэргин, да билбэккин буолбат дуо? Киһи эрэ барыта билэр кини... Сэрэн эрэ, бу долбуурдаргын кытта олорон хаалаайабын, эппэтэҕэ диэн миигин буруйдаамаар, оннук!

– Чэ ээх, билэр буоллабын! Бээ, ону-маны онно суоҕу лабангхалаама, хата, ыл, дьингнээҕин кэпсэтиэх. Наташа Ростованы сөбүлээтинг дуо?

– Онно суох ааттаах... Оруна суоҕу мин этээччим суох. Настаа Арамааны кытта көссүүлэһэрэ чахчы! Кими ыйыттын?

– Наташа Ростованы сөбүлээтинг дуо диибин.

– Ол эмиэ киммитий? Хантан күөрэйдэ? Эн билэр кыһынг дуо? Ханна олорор?

– Эх, Маайа, Маайа... Оттон үнүр биэрбит кинигэбин арыйбатын да дуу?

– Өлөр да солوم суох диибин буолбат дуо? Хайдах өйдөөбөккүн, бу күннэргэ ынахтарбыт... уонна халынга бэрт дии...

– Аҕалаар...

– Аҕалыам-аҕалыам. Даайа, эн кыһырыма, эн миэхэ чарааста уонна сахалыыта булаар, сөп дуо?

– Сөп. Туох туһунан?

– Ээ, ити... тапталлаабы. «Төлкө» курдугу. Мин ону наһаа

сөбүлээбитим ээ. Маайалаах Сүөдэр эрэйдэнэллэр даҕаны, ол гынан баран эмиэ халыҥа бэрт.

– Сөп-сөп, өйдөнөр.

– Даайаа, эн кыһырыма, аабыам этэ да, долуй солом суох. Хата, ыл, биһи кыһыл муннукпутун онгосторбутугар көмөлөһөөр эрэ. Онтубут адьас кубус-кураанах, соботох телевизор эрэ килээрийэн турар.

– Эх, Маайа-Маайа, Матаһыйар Маайа, телевизордаах ыанньыксыт...

– Чэ, мин ыстанным.

– Ыстан-ыстан!

Дьэ Маайа диэтэбин, биир тылынан Матаһыйар Маайа... Кини – норуот үһү, Һы... Ити хантан эрэ истибит тылларын эттэ, ити – кини тыллара буолбатахтар. Норуокка туох наадатын, туох наадата суоҕун кинилэр ол хаһан, хайдах дьаарыстаталаабыттарай? Ону барытын кинилэр билэллэр үһү дуо, итинник тыллаһар дьон? Маайа диэхтээн, хантан эрэ истэн баран, хатылыыр эрэ буоллаҕа дии. Матаһыйар Маайа – норуот буоллаҕына, тоҕо кини норуот буолуо суохтаабыт? Бу сытар картотеката олоччута. Бу, бу! Ким тугу таптаан ааҕарын кини, ама, билбэт үһү дуо? Киһи киһи – тус-туспа. Биир маны сөбүлүө, атын – атыны. Матаһыйар Маайа «Төлкөнү» сөбүлүүр, Арамаан Хемингуэйи ааҕар. Арба, Арамаан туһунан тугу-тугу туойда, ити кыыс? Арамаан уонна Настаа, Һы... Сымыйа ини, киһи өйө кыайан хоппот: Арамаан – учуутал уонна Настаа кэргэннээх эд-

эр кыыс, бүрэ баҕайы, арба, кэргэнэ куоракка үөрэнэ бар-
быт сурахтааҕа. Арамаанга Настаа наадата суох. Ол ону ки-
ни быһаарар үһү дуо? Кини хантан билиэй? Баҕар, кырдык
буолуо...

Кини, Даайа, кырдык даҕаны кэнэн, акаары быһыыла-
ах. Матаһыйар Маайа сөпкө этэр, сөпкө этэр. Сөрү-сөпкө эт-
эр! Маайаҕа Толстойу биэрэ турбута да баар ээ... Кини син
биир хаһан ааҕыабын... уонна Маайа Толстойа да суох оло-
руо, бэйэтэ этэригэр дылы «туга да көбүрүө суоҕа». Кини-
эхэ – ол наадата суох, олорбутун курдук олордун. Олорбу-
тун курдук олорбута ордук! Ону Даайа буоллаҕына кини-
эхэ, «наадата суох» кинигэлэринэн долгута, сахсыйа саты-
ыр эбит. Киһи киһи тус-туспа олохтоох эбээт. «Каждому –
свое!»

Арамаан ол да иһин көстүбэтэҕэ ырааппыт эбит дии. Бу-
оллаҕа...

Кини, библиотекарь Даайа, Маайаттан элбэҕи аахпыты-
нан киэн туттар, оттон олохторо биир буолбатах дуо? Ки-
ни да, Маайа да биирдик олороллор, Маайан малынан-салы-
нан өссө ордук да быһыылаах.

Арамаан ол да иһин көстүбэтэҕэ ырааппыт эбит. Маайа
кини туһунан сөпкө этэр: кэнэн, акаары диэн. Оннук-он-
нук! Маайа барытын сөпкө этэр, норуот туһунан эмиэ. Ба-
рыта сөп.

Хатаан кэбиһэн баран, хата, бар, садтан оҕоһун ыл, илдьэн
аһат-сиэт, оҕонньоргун аһат.

– Дария Павловна, кинигэбин ажаллым.

– Туох даа-а?

– Бу. Кинигэбин ажаллым.

– Аа! Талабын дуо? Түргэнник тал, мин бараары олоробун. Хаһыс кылаас этигиний?

– Бэһис «А», Егорова.

Кыысчаан ийэтигэр «библиотекаҕа бардым» диэн баран ньургуһуннуу тэлээрэ сылдыбыт. Сыалай биир көтөбү үргээбит, онтон илдьириһэн түһэн мөкүлэрин ньи, танасчыт тамыйах кэбийбитигэр дылы буоланнар... Ньургуһуннар, ньургуһуннар диибит даҕаны да, онтубут адьас даҕаны бөрүкүтэ суох сибэкки эбит ээ. Сибэкки да буолан – от! Өс-сө сүлүһүннээх үһү. Хапчыһан-ипчиһэн, өнтөн-дьүһүнтэн матан түһэннэр...

– Хайа, таллыг дуо?

– Талан.

– Ажал.

Мань ааҕар үһү дуо?! Булан-булан ылбыта да баар. Ээ, чэ...

– Доспидаанньа.

– Пока.

Түксү, дьиэлиэххэ. Чэ, биирдэ эрдэ хатаан көрүөххэ, кини даҕаны харабыл курдук олорон биэрэр...

Акаары дьахтар олоѳун саѳаланыыта

Уой, эмиэ аһары туустаан кэбистэ быһыылаах, миинин туой аһары туустаан кэбиһэр үгэстээх буоллаҕа... Сирэн испэттэрэ буолуо.

– Бэла, хааһы буһарабын дуо?

– Суох. Детсадка – хааһы, дьиэҕэ – хааһы. Өрүү хааһы да хааһы...

Кырдык даҕаны! Тойтойо сытыйан, адьас улахан киһи курдук сангарар ээ, бэлэс – мааны.

Тууһа биллэр-биллэр, чэ, аны кэлэн хайаабат даҕаны, арай уу кутан биэриһи. Тугу саныы туран туттан кэбистэ? Аа, төгүрүк оонньуур туһунан.

...Кини оронун үрдүгэр аҥаар өттө күөх, аҥаара кыһыл төгүрүк туох эрэ ыйанан турар. Ол төгүрүк эргичинниир: арыт кыһыл өттө түннүк диэки хайыһар, оччоҕуна кыһыла кылбачыйан ылар, арыт күөх өттө эргийэ түһээт, чээл-эй күөҕүнэн чабылыһар. Кини ону тута сатыыр, төгүрүк буоллаҕына – кэлбэт. Онуоха кини ойон турар быһыылаах да, төбөтүнэн туохха эрэ ыарыылаах баҕайытык охсулла түһэр. Илиитин ууммутунан өссө өндөйөр – эмиэ сүүһүн тыаһа «лос» гына түһэр. Төгүрүк буоллаҕына, күлүү гынардьы, эргичийэрэ өссө түргэтиир: кыһыл, күөх, күөх, кыһыл,

кыһыл, күөх... Кини эмиэ өндөйөн көрөр – эмиэ сүүһүнэн маска кэтиллэ түһэр. Кини онтон кыһыран хаһытыыр быһыылаах, ытыыр дуу? Аттыгар буоллабына тоҕо эрэ ким да суох, киниэхэ ким да көмөлөспөт. Кини хаһытын ким да истибэт.

Хайдах оннук орон эбитэ буолла? Төбөтүн оройунан түспэтин диэн оронун үрдүнэн эбии туорай мастаах эбит буоллаҕа дуу? Муокаас орон эбит дии. Уонна ити хастааҕар эбитэ буолла? Бэланы билигин оннук оронго күүскүнэн да хаайбатах бэйэнг ини, көтүрэн да туран тахсыа этэ эбээт, онон буоллабына кыһынааҕар кыра эбитэ буолуо. Эбэтэр адьас да орон буолбатах, туох эрэ атын эбитэ дуу?.. Илиитин кыбытан дуу, эбэтэр атыннык хайдах эмэ дьээбэлээн ылар диэни билбэт эбит, ойон тура-тура туой «лос» гына сүүһүнэн эрэ аннылларын билэр эбит...

Чэ, буста быһыылаах. Аныаха дылы буспатаҕай?

– Аһабы-ыын!

Даа, табыллыбатах миин буолбут: тууһа да аһы, хойуута да бэрт, олоччу лапса.

– Маамаа, мин топпун.

Ити баар! Детсадка аһабыт буоллаҕа дуу?

– Мииммит тууһа аһы буолбатах дуо?

– Суох, үчүгэй дии. Хойуу, тотоойу...

Сүөдэр кини туһунан туох дии саныыра буолла?

Саныыра дуу, суоҕа дуу? Куһаҕан хаһаайка, асчыта суох, умнуган-тэмнигэн, онтон да араас диэн... Сангарбат.

– Эн мин туспунап туох дии саныыгын?

– ?!

– Кырдык ыйытабын.

– Туох дии саныамый?

– Туох да дии санаабаккын дуо?

– Суох.

– Тоѭо? Оччоѭо тугу саныыгын?

– Ыы-ыы...

– Күлэѭин, ээ?

– Эйигин эрэ саныыр бокуой суох. Ыһыбыт хампааннь-
ата тохтоору гынна, парторг кэлэ сырытта.

Мѭѭүллүбүт быһыылаах.

– Тохтон-ыһыллан биэрэѭит...

– Үлэ-үлэ! Үлэ баһаам, Даайаа.

– Оттон... оттон мин туспунап туох да дии санаабаккын
дуо?

– Билигин иһитин сууйдар дии саныыбын. Мин хонтуора-
бар таһыстым. Кылаабынай агроном кэлиэхтээх. Сө-өп?

– Сөп.

Бэйи эрэ, остуолун бу манан, түннүк аннын диэки сыѭа-
рыттаѭына? Бэрт буолсу ээ, быһыыта, арыый кэнгиир. Быдан
кэнгиийи дии. Сыѭарытыахха!

– Хайа, Наһтаа иһэр дуу? Бу диэки иһэр, биһиэхэ туораата.

– Даайаа, эйиэхэ кэллим.

– Олор-олор, кэпсээ!

– Хонон турдаѭын аайы адьас тупсан иһэѭин дии. Сир-

эйин төгүрүйэн хаалбыт, илиин-атабын мыс курдук буол-
бут. Букатын кыыскар түһэн хаалбыккын.

– Дуо?

– Кырдык. Чэпчэки, үчүгэй үлэлээх диэн ити ээ. Биһи
сордоохтор бу сылдыабыт дии, илиим, бэл, чэрэ баттаан, ыал-
дьар буолан эрэр! Быһайын Болгарияҕа били туристы ба-
ра сылдьан, перчатка атыласпытым баппат да буолла. Ита-
льянскэй үһү. Мэ, атылыбын, ылабын дуо?

– Тыый, үчүгэй баҕайы дии. Билигин оруобуна кэмэ.

– Оттон ол иһин ити эйиэхэ өссө үтүө онгорон аҕаллым
ээ. Итальянскэй! Көрбөккүн дуо, хап-хара, кып-кылабачы-
гас.

– Хаһый, бу?

– Ээ, адьас ыарахан баҕайы этэ. Чэ, эйиэхэ тугу ыарата
сатыамый? Уон диибин.

– Уон солкуобай дуо?

– Уон.

– Чэ, ылабын.

– Эн хара соннооххун билэбин, ол иһин аҕаллым.

– Кырдык даҕаны, оруобуна сөп түбэхэр. Кэпсээ, олоро
түс!

– Эн кэпсээ, солуннаах эн буоллабын дии. Биһи хотом-
мутугар туох солуна кэлэн хааланнаҕай. Эчикийэ, эн бу-
олбут киһи: маннык сылаас уйаны хайдах булуммуккунуй,
ээ? Сүөдэргин хайдах доҕуурдаан ылбыккыный, ээ?

– Билбэтим... Библиотекаҕа тоҕо сылдыбаккын?

– Соло суох, сэгэриэм. Ааҕа сытар солом суох. Арай киэһэ энтин аабыллыа эбитэ буолуо да, дьиэм ырааҕа бэрт, кулууп диэки кэлэн иһиэхпин сүрэхэлдьибин даҕаны.

– Миэхэ манна да баһаам кинигэ баар. Ильдэ барабын дуо? Ыл ээ.

– Тугу?

– Чэ, холобур, маны даҕаны. Чехов. Быкаайык сэхэн, начаас бүтэриэн. Ыл-ыл, аах! Бу, көр эрэ.

– Үчүгэй дуо?

– Оо, ыйытар ээ! Чэ, бэйэн аабыан. Кыратык кэпсии түһэбин дуу?

– Суох-суох!

– Чэ, бэйэн аабыан. Чехов бэйэтин туһунан кыратык кэпсеем.

– Суох-суох! Бардым. Ыксыбын, ыксаан иһэбин. Өлөр да солом суох. Бу киэһэ икки ынаҕым төрүүрү буолуо. Ыксаан турар буолуохтаахтар. Бардым-бардым.

– Кыратык эрэ...

– Суох-суох! Бардым!

– Кинигэҕи-ин?!

– Аа, чэ, аҕал даҕаны, баҕар, аабыллыаҕа... Пока!

Бары ыстангалаһан түһэннэр, баһаар буолбутугар ыксаан иһэр курдуктар. Ким ыһыта тохтон эрэр, ким ынаҕа төрөөн эрэр... Кырдык, арай кини эрэ туохха да ыксаабат курдук. Бары үлэлэрэ-хамнастара эппиэттэ-эҕэ-дьоһуннааҕа сүрдээх. Саас буоллаҕа дии. Тыа сиригэр

саас үлэ үксүүр. Онон, Даайаа, «Ытгаах дамабынан» дьону аралдытыма. Хата, сарсын кырдык даҕаны ол ферма кыһыл муннугун киирэн онгорон биэр, «тып» курдук гына. Брошюраларда, сурунаалларда булан киллэр. Хаһыат, кинигэ уонна... уонна, уонна... Уонна бу сибэккени киллэриэххэ. Туох да сиэрэ суох улаатан хаалла, онно, баҕар, ким эмэ быһан ылан бэйэтигэр олордуно. Манна кыараҕас даҕаны, түннүгү олоччу сабарайдаан турар. Биир эмэ массыынаны тутан ылан бырахтарыа.

– Маамаа, аһыам этэ. Наһаа өр уруһуйдаатым.

– Оо, кырдык даҕаны, оҕом сыһа, кэл эрэ. Оҕом үүт иһиэ-иэ. Оҕобун аһатыа-ыам.

– Онтон сытан эрэ кэпсэтиэхпит дуо?

– Кэпсэтэн бөҕө буоллаҕа дии.

– Эн кэпсиэнг дуу, мин дуу?

– Уочаратынан.

– Эс, эн кэпсээр.

– Сөп-сөп.

– Остуоруйа дуо?

– Остуоруйа.

– Уонна өссө арааһы.

– Сөп. Чэ, аһаа, үчүгэйдик аһаан баран. Оччоҕо улаатыанг.

– Улаатыам дуо?

– Улаатыанг.

– Оччоҕуна хайыахпыный?

– Улааттаххына, үөрэниэн, бэйэнг ааҕар буолуон, бэйэнг кэпсиир буолуон.

– Ол аата, элбэҕи билэр буолабын ээ?

– Ы-һы. Чэ, аһаа. Мэ, килиэптэ.

– Ээ, бүттүм. Барых.

– Бэла, мааманы таптыыгын буолбат дуо?

– Таптыбын.

– Кэл, бэттэх, чугас сыт. Атаҕын тыбыс-тымныы дии. Бэла улааттаҕына-аа, улахан киһи буоллаҕына, мааматын син биир таптыа. Бэйэтэ үлэлээх, дьиэлээх, оҕолордоох да буоллар, син биир... оччоҕо эн биһи арааһы барытын кэпсэти-эхпит. Чэ, билигин остуоруйалаһах.

– Чэ!

Бэланы оронугар көһөрүүххэ, ситэ да истибэккэ эрэ утуйан хаалахтаата. Күнү быһа сахсыллан сылайаахтыыр быһыылаах. Утуй, утуйаахтаа, илиигин баттаама, манньк уур, буо-уот. Утуй!

– Хайа, Даайаа, утуйа оҕустугут дуу?

– Аргый... Чэй иһэҕин дуо?

– Кут эрэ. Утаттым. Бу тугуй?

– Перчатка дии, көрбөккүн дуо? Итальянскэй үһү. Настаа быһайын Болгарияттан аҕалыммытын атыылаата.

– Хаска?

– Уон.

– Бу дуо? Һы... Ха-ха-һа-һа...

– Аргый. Оҕону уһугуннараайаҕын. Күлүөх сирин бап-

патабын...

– Дьэ, Настаа да Настаа! Ыы... Ха-ха-ха-ха... Итальян-
скай... ыы-ыы-ыы! Уон солкуобай, ээ?

– Уон, онно тугуй?

– Маҕаһыыҥҥа сарсын бара сылдыаар эрэ. Маннык пер-
чатка, мин көрдөхпүнэ, маарыын үс солкуобай этэ. Дьэ, На-
стаа эбит дии!

– Туох да-а?

– Оннук! Хата, сарсын Настааҕар мантыкатын төннөрөөр,
эбэтэр харчытын...

– Сымыйалаама...

– Кырдык-кырдык. Сарсын маҕаһыыҥҥа сылдьан бэй-
эҥ көрүөҥ. Настааны кытта кэпсэтиллиэ.

– Ээ, айдаараайабын! Киһини саакка ытан... Хас да бу-
оллун, сах сиэтин... бэйэм ыллабым дии. Кимиэхэ да этимэ,
саакка ытыан.

– Ох, Даайа, Даайа...

Акаары дьахтар маннайгы таптала

Кини тоҕо итини өйдөөн кэллэ? Аа, арба, сурунаалтан, сурунаал ойуутуттан. Ханнаний, ол сурунаал? Тыый, хаалларан кэбиспит дуу? Суох, ылбыта ээ, ылан эрэргэ дылыта дии. Аа, бу сытар. Бээ, манна сыттын, көстөр сиргэ.

– Даайаа, привет! Бүттэхпинэ, кэлэн көмөлөһүөм.

– Привет, Маайаа! Кэлээр-кэлээр.

– Оо, кыргыттаар, көрүң эрэ, өссө сибэккилэммиппит. Телевизорбыт диэн, сибэккибит диэн, дьэ сиппиппит буолбат дуо, аа?

– Сибэкки даа? Ой, ха-ха-ха! Ох-хо-хо! Биһи да сибэккилэммиппит диэн...

– Турдун ээ, баҕар, миигин, Матаһыйар Маайаны, сибэккилээх хотон хотунун, уолаттар экирэтэ сылдыар буолуохтара...

– Сүүстэ да сибэккилэн, эйигин хайа уол ылар үһү – бэлэһинг бэрт. Ынаһын кутуругун кудараабайдаа, оччоҕуна түргэнник ылыахтара!

– Татыйаас, эрбин былдьатыам диэн куттанаһын ээ, быһыыта...

– Уу, сатана кыыһа, тыла диэн... Чэ-чэ, бардыбыт, хаадыылаһа туруон дуу?! Мотуорбут таах үлэлии турар!

Бээ, кинигэлэри манан чөмөхтүөххэ, хаһыаттары, брошюралары – остуолга, оттон сурунааллары – манан. Били таһы-

гар ойуулаах сурунаал ханнаний? Бу сытар. Бу!

Ол эмиэ – орубуна маннык этэ. Оѳолор сырсан иһэллэр, уоллаах кыыс. Түргэнник, наһаа түргэнник сырсан иһэр курдуктар, ол иһин дуу, эбэтэр туохтан эрэ атынтан дуу, кинилэри кытары сир эмиэ эргийэр курдук. Сир эргийэр, күн эргийэр, дьиэлэр эргийэллэр, мастар эмиэ, туох баар барыта холорук сөрөөбүтүнүү эргийэргэ дылы.

...Кинини кытары паартаѳа биир уол олорор, уол тоѳо эрэ задачаны өрүү киниттэн устар. Бэйэтэ сатаабат дуу, сүрөѳэлдьиир дуу, өрүү Даайаттан устар. Даайа үөрүүнэн уһултарар, тэтэрээтин соруйан уол диэки сыѳарытан биэрэр. Уол устар уонна, этимэ диэн, хараѳынан имнэнэр. Даайа төбөтүн кэѳиннэтэр уонна эмиэ хараѳынан имнэнэр. Переменаѳа кинилэр таһырдыа тахсан сырсаллар. Даайа санаатыгар наһаа түргэнник сүүрэр курдуктар, төттөрү-таары сүүрэллэр. Түргэнник, түргэнник, өссө түргэнник, өссө, өссө... Туох барыта, холорук сөрөөбүтүнүү, эргичийэ олорорго дылы, дьиэлэр эргийэллэр, мастар сырсаллар, сир, күн эмиэ эргийэр курдуктар... Онтон кинилэр соруйан, кэлэн кэтиллэ түһэллэр, охтоот, күлсэ-күлсэ сиргэ олороллор.

Даайа оѳолору барыларын тохтото-тохтото ол үчүгэйдик туһунан дуу, муокаһын туһунан дуу кэпсиэн баѳарар да, ол үчүгэйдик дуу, муокаһын дуу кини бэйэтэ да билбэт. Кинилэр утарыта көрсөн олорон күлэллэр эрэ, күл да күл буолаллар. Онтон Даайа оѳолорго кэпсиин сүүрэр. Кини ол ураты үчүгэйдик, муокаһы сатаан кэпсээбэт быһыылаах,

ким да кинини истиэн бафарбат.

– Наһаа да үчүгэй, – эрэ диир кини. – Наһаа үчүгэй. Сир эмиэ эргийдэ, күн эмиэ...

Ити тыллары ким да өйдөөбөт, ол иһин Даайа кэпсээнин истиэхтэрин бафарбаттар. Ким да сэнээрбэт, бары туспа кы-
һалҕалаахтар, бары атыны кэпсэтэллэр, кинини ким да исти-
бэт...

– Халлаан эмиэ күлэр... – диэн ботугуруур кини. Онно-
оҕор ити даҕаны кими да долгуппута көстүбэт, ол иһин ки-
ни өссө төгүл этэр:

– Муокас дуо? Ээ?

Киниэхэ ким да хардарбат. Дьикти, муокас, үчүгэй күн-
нэр кимиэхэ да дьикти муокас буолбатах быһыылаахтара.

Хас да хонук ааспыта, арай биир күн Даайа өйдөөн көр-
бүтэ – ол уола тарбагынан муннун хаста олорор эбит. Даайа
ол онтон соһуйан дуу, кэлэйэн дуу хараҕын мунунан көр-
бүтүн субу баардыы өйдүүр. Соһуйбута эбитэ дуу, кэлэй-
битэ эбитэ дуу – ол биллибэт, кини маннай түгнэри хайы-
спыта, онтон эмиэ да эргиллибитэ, онтон эмиэ түгнэри хайы-
һа охсубута. «Эрэйдээх... арааһа, платога суох буолуо», –
дии санаат, кини тоҕо эрэ чэпчээбиттии өрө тыынан ылбы-
та уонна... уолга бэйэтин платогун ууммута. Ууммут илиитэ
эмискэ аһый гына түспүтүгэр, кини эргиллибитэ – уол син-
ныгэс эрэһиинэни тутан олороро.

– Кэһэйдиг дуо?! – диэбитэ кини, күлэ-күлэ. – Тэрээп-
кэҕин киэр гын, пах-хый... Тэтэрээккин эмиэ мин атты-

быттан киэр гын! Ылыан суоҕа да – өссө кэһэтиэм, ман-
нык... Кэһэй-кэһэй! Эһиэ, кэһэйдинг дуо?!

Даайа соһуйан хаалан тугу да гыныан булбакка олордоҕу-
на, хата, звонок тырылыы түспүтэ. Бары турбуттара. Дөй-
бүт курдук, өссө да олорон хаалбыт Даайа кулгаабын үрдүг-
эр уол хаһыта иһиллибитэ:

– Миигин экирэтэн көр эрэ, хотуой, кэһэтиэм! Мин аны
эйигин кытта сырсыбаппын. Акаары...

Итинтэн ыла Даайаҕа сир даҕаны, күн даҕаны, мастар уо-
нна дьиэлэр эргийбэт буолан хаалбыттара. Кини боруобала-
ан бэйэтэ соҕотоҕун сүүрэн көрөрө да – туох даҕаны эргий-
бэт этэ, ол иһин кини тохтоон хаалара.

Ити бэһис кылааска этэ.

Хайдаҕын да иһин, ол үчүгэй күннэр этилэр, оннук
дуо, Даайа? Хайа, кыргыттар ити туох үлүгэр айдаарды-
лар? Туох айдаанын тартахтарай? Бээ, баран көрүөххэ-исти-
эххэ.

– Даайаа, кэл эрэ, кэл!

– Туох үлүгэр буолла?

Маайалаах Настаа киирсэллэр дуу, тугуй?

– Чэ-чэ, айдаарыман! Улахан эбит...

– Истэн абыран, өссө «улахан эбит» диир эбээт! Кыһыта
– ол баар!

– Матаһыйар Маайа, эн да холоонгун... элбэх үүтү ы-
бын эрэ диэнгин, киһини таах ыт курдук үөбүөн су-
оҕа! Үчүгэй ынахтар түбэһэннэр...

– Айдаарыманг диэбит буола-буола! Мин эн курдук үүп-пэр уу кута иликпин. Эн кута сыстынг буолбат дуо? Ээ? Чэ, дабаай, билин! Мин көрөн хаһытаабатаҕым буоллар кутуонг этэ. Оннук дуо?

– Чэ-чэ, ээх, айдаарыма, улахан эбит... кыратык... биллиэ суоҕа этэ...

– Истэн абыранынг, Даайа, Татыйаас, истэн абыранынг! Өс-сө «улахан эбит, кыра биллиэ суоҕа этэ». Эринг суоҕар күүл-эйдииринг «улахан эбит...»

– Ону баҕас Матаһыйар Маайаттан ыйыппатарбын абыраныам этэ! Күнүүлүүгүн дуо?

– Аргыйынг, чэ! Аһары бараары гынныгыт. Настааны аны кэтиэхпит. Бэйэм кэтиэм, ыстаарсайбын буолбат дуо, аны тутулуннаҕына сэбиэдиссэйгэ, управляющайга тийэй бэйэм этиэм. Настаа, эн, эдэр киһи, иһит, өйдөө – мин сааһым тухары хара илиибинэн үлэлээн айахпын ииттибит киһибин, көнөтүнэн сылдыяхха наада. Туохха барытыгар чиеһинэй эрэ буоллаххына, дьон хараҕын саппакка утары көрүүн. Ону өйдөө!

– Кини өйдүү, сүүстэ өйдүү...

– Маайа да тылгын кытан.

– Ыы-ыы... ыы... бырастыы гынынг, алҕас... ыы-ыы... Даайаа, этэйэйбин, көрдөһөбүн, ыы-ыы... оҕонньоргор этэйэй-эбин...

– Суох-суох! Тоҕо этиэмий?

– Ытаа-ытаа, ытыр арыт эмп буолар! Даайа этиэ суоҕа,

куттаныма! Онтон эрэ куттанар... Барых, Даайаа, долбуургун саайсыам.

– Чэ!

Настаа сүрдээх кыыс эбит буолбаат?! Хайдах ол кини санаатыгар батаран...

– Хайыа, көрбөккүөн?!

– Уой, хайыта баран түһэннин, киһини соһуттун!

– Көрбөккүөн? Ол-ол! Түннүккүн көр! ha-ай! Hai-hai! Сиэн бүтэрбит буолбат дуо? ha-ай! hai-hai! Түннүгү аһаҕас быраҕан кэбиспиккин дии...

– Хайыа... hai-hai!

– Туох айылаах минньигэс сибэккитин аҕалан ууран биэркиний? Саадьаҕай борооску сиэн бүтэрбит... hai? Киэр буол, бар! hai-hai!

– Уой, дьиикэй... сиэн бүтэрбит.

– Кэһэй, тоҕо түннүгү аһаҕас бырахпыккыный?!

– Салгылаатын диэммин.

– «Салгылатар» ээ... Биһи хотоммутун салгылатан сытын суох гыныан суоҕа. Сордоох борооску эбит дии, төбөтүн уган туран, сиэн мээтиргэтэн кэбиспит.

– Хаарыан сибэкким! Сатана борооскута...

– Ох, Даайа-Даайа... Ох-хо-хо! Ах-ха-ха! ha-ha-ha! Сибэккигиттэн силиһэ да хаалбатах. Аа-ha-ha!

– Күлүөх сириг баппатаҕын... Хаарыан сибэкким!

– Ой-ой! Ха-ха! Ой-ой...

– Хайа, Маайаа, туох айылаахтан быара суох бардын?

– Татыйаас, көр эрэ. Ох-хо-хо! Ах-ха-ха! Сибэкки... сиб-
экини... Даайа сибэккитин саадьябай борооску сиэн кэбис-
пит.

– Сиэн кэбиспит даа? Оо! һы-һы... һа-һа... Сиэмнэ! һы-
һы-һы-һа-а... Суох, баҕар, сиэтээри соруян аҕалан биэртэ
буолуо, ээ? Даайаа, оннук дуо?

– Хаарыан сибэкким...

– Ха-Ха-ха!.. Сибэккилэнэн бүттэхпит, ха-ха-ха!

– Һы... һы-һа-һа...

Акаары дьахтар иккис таптала

Киниэхэ иккис таптала эмиэ эмискэ кэлбитэ, эмиэ сол курдук эмискэ суох буолан хаалбыт эбит. Ол маннык этэ:

– Егоров, көнөтүк олор! Эргичингнээмэ, – диир учуутал.

Уол учууталын диэки эргийэр, ол эрээри сонно тутта кэннин хайыһа охсор уонна салгыы этэн барар:

– К. К. К. Ол аата тугуй?

– Капитан Кассий Колхаун. Сөп дуо?

– Эн хайдах барытын билэҕин?

– Билимнэ. Чэ, аны эн таай. К тире Т, кавычкалаах, тугуй?

– «Кон-Тики». Сөп дуо?

– Эн ону билэҕин?! Ой-ой...

– Егоров! Көнөтүк олор.

Даайа уруучукатынан уол көхсүн анныалыыр, уол эмиэ эргиллэр:

– Аны – эн! Бу сырыыга адьас таайыан суоҕа!

– Көрүллүө! Чэ, эт.

– Дьиикэй аттар.

– Пржевальскай аттара.

– Аһа-а! Суох, сыыстыг ээ! Өссө өйдөө. Прерия дьиикэй аттара.

– Ээ, эн киитэрэйдиир эбиккин: маннай этэргэр инньэ диэбэтэҕин дии!

– Туох диэбэтэҕим?

– Прерия диэбэтэбин.

– Ок-сиэ! Этэн биэриэм этэ дуо? Билбэт эбиккин! Биир иэс!

– Егоров! Его-оров! Көнөтүк олор!

– Мустангалар...

– Сыыһа!

– Кырдык! Эн киитэрэйдир буоллаххына, аны эйигин кытары оонньоом суоҕа.

– Оонньоон абыраама! Син биир оонньоон!

– Его-оров! Егоров! Көнөтүк олор!

– Суох диибин!

– Чэ, сөп-сөп! Оччоҕуна тэнгэһи?

– Тэнгэһи.

– Егоров, көнөтүк олор!

Ити дыкти оонньоу этэ. Кини итини санаатар эрэ, хайдах эрэ күлүөн баҕаран кэлээччи. Киһи бэйэтигэр майгынныыр, биирдик саныыр киһитин көрүстэбинэ, ол киһи аттыгар баар буоллаҕына, туох барыта чэпчии, туох барыта үчүгэй буола түһэрин кини онно аан маннай билбитэ.

Уруоктар олус түргэнник ааһаллара, Даайа оскуолаҕа сүүрүүнэн тийэрэ, барыта чэпчэки, туох да уустуга суох курдуга, кини күн аайы кэриэтэ бэйэтэ да билбэккэ «биэстэри» ылаттыра.

Саас ол уол «Б»-лар ааннарын аттыттан арахпат буолбута, онуоха кыргыттар күлэ-күлэ сибигинэхэллэрэ:

– Егоров «Б»-лар Муочаларын дыиэтигэр атаарар...

Даайя ону ой дуораанын курдук истэрэ. Ол барыта кини билэр Егоровар туох сыһыаннаах буолуох тустаабый? Кини билэр Егорова – атын. Ол Егоров тоҕо кими эрэ, ханна эрэ атаарыах тустаабый? Даайя кими да, ханна да атаарбат буолбат дуо? Ол аата Егоров эмиэ оннук буолуохтаах. Оннук эрэ буолуохтаах.

Кыргыттар этэллэрэ кырдык эбит этэ, Даайя ону илэ харабынан көрөн эрэ баран, дьэ итэҕэйбитэ. Кини билэр Егорова «Б»-лар Муочаларын дьиэтигэр диэри атаарара.

Хайдах? Тоҕо? Ол аата кини дыкти дии санаабыта барыта ол Егоровка дыктитэ суох эбит буоллаҕа, ол аата кини үөрбүт, соһуйбут кэмигэр ол Егоров адьас да үөрбэтэх эбит буоллаҕа. Хайдах? Тоҕо? Тоҕо Даайя үөрбүтэй, соһуйбутай, оттон Егоров – суох? Тоҕо? Ол аата Даайя алҕас үөрбүт, алҕас соһуйбут эбит буоллаҕа.

Итинник санаабытын дуо, Даайаа, эн ол күннэргэ? Итинник, эбэтэр итинник соҕус ини.

– Чэ, уруккубут курдук таайса оонньуубут дуо? – диэбитэ Егоров биирдэ.

– Суох.

– Тоҕо?

Тоҕо? Даайя тоҕотун бэйэтэ да билбэт этэ.

– Бэйэм, – диэбитэ кини.

– Акаары кыыс! Ол аата кыайтардаҕын дии, ээ?..

– Хайа, Даайаа, туохтан күлэҕин?

– Ээ, таах, мээнэ. Бири өйдөөн...

– Өйдөөн-санаан биэрэжин ээ! Бай, эн маннык перчатканы ыла охсубут эбиккин дуу? Кыыс оџо ээ! Көрдөххө эрэ сыылба курдуккун да, иһинг буораахтаах ээ, быһыыта, син онно-манна тиксибит буолабын дии.

– Аа, ылан. Чэ, маны саайдыбыт да, бүтэбит. Дьиэли-эхпит. Үчүгэй буолла дуо?

– Ааттаах. Хотон муннуга буолбатах, бэйэтэ туох... ити туох хаппыт дииллэр, оџолоор? Ээ, салон! Бэйэтэ салон буолла.

– Дуо?

– Оннук.

– Маайа, миэхэ баран чэйдэспэккин дуо?

– Астан аккаастанар – аныы.

– Чэ, оччоџуна, барых.

Бээ, тэйиччиттэн көрдөххө хайдах эбитий? Кырдьык, үчүгэй эбит. Ыһан кэбиспэтэхтэринэ, үчүгэй буолсу. Олорон баллыгыраһа, ыыстаһа түһэр сирдэрэ буолуо этэ дии, бүгүнгү курдук, ы... Туох үлүгэрэй, күн аайы бүгүнгү курдук этиспэттэр ини. Бүгүн баҕас Маайа Настааны улаханлык хотто быһыылаах. Сөп, тута дьарыйбатахха, итинник дьон наһаалааччылар. Настаа уонна Арамаан тустарынан Маайа эбэн-сабан, омуннаан кэпсээбитэ буолуо ээ, эбэтэр адьас сымыйанан эппитэ дуу? Сымыйа буолуо. Ыйытыахха. Чэ, бээ кэлин.

– Эн бүгүн Настааны улаханлык хоттунг быһыылаах.

– Хотумуна! Мин бу да буолларбын кырдыгы тапты-

бын. Эн Толстойгун, Чеховкын билбэтим буолуо, ол эрэри ону баҕас араарабын.

– Ытаата дии сордоох...

– Ытаатын! Ытаабат, ытыыра буоллар... Сымыйа!

– Крокодиловы слезы дуо?

– Ол аата тугуй?

– Нууччалыы инньэ диэччилэр.

– Эһиэ-э.

– Хайдабын да иһин...

– Туох «хайдабын да иһин»?

– Хайдабын да иһин кини Арамааны таптыыра буолуо ээ. Эрэйдээх...

– Ыы, эрэйдээх ааттаах... Уһуннук эрэйдэмметэх оҕо буолуо, куттаныма... Ох, Даайа-Даайа, эн олоҕу билбэккин. Эн, арааһа, хаһан даҕаны таптал диэни билбэтэх хотууска буолуонг ээ.

– Мин дуо?!

– Эн!

– Буолуо, баҕар... Баҕар, оннук буолуо, билбэтим.

– Ити дии – бэйэнг да билбэккин.

– Бэйэм да билбэппин...

– Эн олоҕу билбэккин.

– Буолуо, баҕар...

Олоҕу билбэт үһү... Бэйи эрэ, оччоҕуна кини тугу билэр, ээ? Тугу да билбэт, тугу да сатаабат, түүл курдук олорор. Барыта түүл курдук. Божья коровка. Ити, арааһа, хомурдуос

аата.

– Божья коровка...

– Туох диигин?

– Ээ, таах...

Суох, кини тыыннаах киһи эбээт! Олорор, үлэлиир. Бу олохун, субу да күнүн, бу да чааһын, мүнүүтэн иккиһин эргиллиэ суоҕа эбээт, иккиһин туох да эргийиэ суоҕа. Түүл буолбатах, олох, тыыннаах олох. Түүл эрэ буолбатын! Түүл эрэ буолбатын...

– Кыыскын тахсан ылбаккын дуо?

– Эрдэ, сылдыа түстүн. Олор, чэйдээ. Маайаа, эн тоҕо салгыы үөрэммэккин? Киэһээннигэ үөрэн. Мин көмөлөһүөм.

– Тоҕо-о?

– Хайдах «тоҕо»?

– Үөрэниэхпин баҕарбаппын.

– Хайдах баҕарбаккын? Үөрэниэн баҕарбат киһи бар үһү дуо?

– Мин баарбын. Баҕарбаппын, онон бүтэр.

– Тоҕо?

– Маннык да сылдыам.

– Атыны, атын үлэни, атын олоху баҕарбаккын дуо?!

– Суо-уох!

– Оччобуна... оччобуна эһиги фермаһытыгар ким үөрэниэн баҕарар – этээр, көмөлөһүөм. ВУЗ-ка да бэлэмнэнэллэригэр көмөлөһүөхпүн сөп.

– Баҕалаах кыргыттар, чэ, көстүөхтэрэ. Чэ, бээ, мин бар-

дым, тангас сууйардаахпын.

– Олоро түс. Билигин эйиэхэ кинигэ булуом.

– Ээ, чэ, кэнники. Үнүргүгүн да арыяа иликпин. Баҕар, ону аабыам.

– Сахалыыны биэриэм. Тохтоо!

– Ээ, суох. Эмиэ бандыыттаах буолуо. Кэнники.

Акаары дьахтар үһүс таптала

«Эн олоҕу билбэккин». Олоҕу билбэт үһү... Олоҕу билии диэн тугуй? Билэр киһи хайдах буолуохтааҕый, билбэт киһи хайдаҕый? Кини, Даайа, билбэт киһи, билэр дьонтон туох атыннааҕый? Чэ, холобура, Маайаттан да буоллун. Бээ, Даайа аны Маайаны уонна Настааны кытары күн аайы фермаҕа сырыттаҕына табыллыһы, эбэтэр адьас да батыһа сылдьара ордук буолара дуу?

– Сүөдээр, эн олоҕу билэҕин дуо?

– Туох даа?

– Олоҕу билэҕин дуо? Билэбин дии саныыгын дуо?

– Билимнэ. Билбэтим буоллар мин – мин буолуо суоҕа этим.

– Хайдах, ол аата? Ол аата тугуй? Дьону билии дуу, сарсын туох буолуохтааҕын, өйүүн, биир сылынан, уон сылынан туох буолуохтааҕын билии дуу? Эбэтэр ааспыты сатаан быһаары дуу, тоҕо, туохтан, кимтэн буолбутун? Эбэтэр баҕар...

– Барыта! «Агрономия» диэн кинигэни аҕал эрэ, долбуртан. Ол-ол, күөх тастаах.

– Агрономия... Мэ! Сүөдээр, сарсын ханна бараҕын?

– «Уолбукка», ыһааччыларга.

– Миигин ильдэ бар.

– Тоҕо-о?

– Таах, көрө.

- Һы... күүлэйдии сылдыар кэм буолбатах, мин өр буолу-
ом, киэһэ, хойут кэлиэм.
- Буоллун!
- Акаарытыйыма! Кыыскын ким көрүүй?
- Мин библиотекарбын, сылдыахтаахпын!
- Оо, дьэ, эйигин эрэ күүтэн олордохторо буолуо. Чэ, сөп-сөп, барсаар. Бу эн туох буоллун, ээ?
- Туох да буола иликпин. Эн билэргин барытын били-
эхтээхпин. Маайа билэрин, Настаа билэрин, бары билэрги-
тин-сатыыргытын, барытын...
- Oho! ha-ha-ha...
- Күлүмэ. Хайа, ытаайабын... Эн тоҕо аахпаккыный? Хе-
мингуэйи булан биэрэбин дуо?
- Кэнники. Сололоннохпуна. Ээ, сөбүлүөм суоҕа.
- Кырдык, сөбүлүөҥ суоҕа... Мин эйиэхэ кыһыл свитер
атыылаһыам, сөп дуо?
- Кыһыл да-а?! Кыһылы баҕарбаппын.
- Кыһыл свитер үчүгэй. Эйиэхэ барыа.
- Суох-суох! Кыһыл эрэ буолбатын!
- Кыһыл свитер атыылаһыам... син биир...
- Чэ-чэ, бэйэн бил.
- Хата, инньэ диэ.

Ситинник! Итинник эрэ. Субу күнтэн ыла кини өйдөөх-
түк эрэ олоруоҕа, оччоҕуна кинини ким да олоҕу билбэк-
кин, эн диэхтээн, хантан кэлэн билиэххиний диэ суоҕа. Түүл
баҕайы (суох, түүл эрэйдээх) куоттун, симэлийдин, адьаһын

эһиннин, олох эрэ хааллын, хайдах да буоллун, хайдах да эргийдин, хайдах да көрдүн-иһиттин. Даайа эрэйдээх, быраһаай, быралыйар бырастыы, аны атын Даайа буолуоҕа. Атын!

– Күн сарсын эйиэхэ кыһыл свитер атыылаһыам! Син биир...

– Сөп сөп.

– Син биир!..

Ситинник! Итинник эрэ. Туох үлүгэрэй, төһө өр акаары буолуохха сөбүй?! Түксү! Били ол күнтэн ыла кини уларыыа илик быһыылаах, киһи саатыах... Хайдах этэй ол?

...Оскуоланы кытары быраһаайдаһар күнүгэр кини тэт-эркэй өнгөөх ырбаахылааҕа. Саманнык, сараҕар баҕайы этэ.

Даайаны наар биир уол үнкүүгэ ынгыраа, Даайа ол уолу урут көрөн эрэ билэрэ, кини «Б»-лартан этэ.

Бал кэнниттэн оҕолор бары өр баҕайы күүлэйдээбиттэрэ. Ол уол тоҕо эрэ наар Даайа аттыгар баар буолан иһэрэ, онуоха Даайа иһигэр манньк быһаарбыта: «ити кини... таптал».

Тоҕо – бүгүн? Билигин? Хантан күөрэйдэ кини? Тоҕо бүгүн? Таптал соһуччу кэлэр дииллэр, ол кырдык эбит буолаҕа. Суох, тоҕо «хантан күөрэйдэ» дириий?! Кини таптаабыта ыраатта эбээт, быданнаата, ону бу бүгүн өйдөөтөҕө эрэ дии. Ити – кини, кини... дьылҕа.

Даайа, баҕар, алҕаһыра буолаарай? Суох, туох үлүгэрэй, бу сырыыга баҕас – кырдык. Көрүллүө даҕаны! Билигин кини Даайаны атаарыаҕа, оччоҕуна кырдык буолуо. Ити

дии, кэнниттэн иһэр, дьылжа эбит буоллаҕа. Суох, бүгүн буолбатах, тоҕо бүгүн? Хантаан күөрэйдэ кини? Манньык эбит дии, манньык кэлэр эбит дии киһиэхэ таптал диэн. Саманнык дуо? Манньык эбит. Бүттэҕэ. Хобдоҕуо-уон!

Билигин кини, арааһа, өссө ууруура буолуо. Ити дии! Ол аата бу – үйэ тухары буоллаҕа, өлүөхтэригэр диэри, куруутун-куруутун... Манньык эбит дии... «Тонмут быһыылаах, иэдэһэ тыбыс-тымныы, муокаһа баҕайы...»

– Куруутун-куруутун, өлүөхпүтүгэр диэри дуо? – диэбитэ Даайа.

– Ы-һы! Эн үлэлиэн дуу, үөрэниэн дуу?

– Үөрэниэм.

– Мин эмиэ. Ханньыкка?

– Өссө билбэтим. Мин библиотеканы таптыбын. Институтка барыам, баҕар, библиотечнайга.

– Мин – Ригаҕа, авиационнайга. Суруйсуохпут дуо? Суох, бииргэ барыахпыт.

– Сөп. Чэ, мин киирдим. Маамам түннүгүнэн көрөрө буолуо. Суох, тохтоо эрэ, кэл, бэттэх тур. Буо-уот!

Бүттэҕэ ити, аны Даайа бэйэтэ уураата, иэдэһиттэн, ол аата бүттэҕэ, үйэ тухары манньык буолуо. Аны туох да кистэлэнг ордубата быһыылаах...

Даайа ол түүн утуйбатаҕа да быһыылаах, наар ону эрэ саныы сыппыта. Муокаһа дии, кини олоҕо аны үйэ-саас тухары быһаарылыннаҕа. Эмиэ да үчүгэй курдук, суох, ол эрэри олус-олус курус... Бүттэҕэ, аны олоххо туох да кистэлэнг ор-

дубата быһыылаах. Ама, оннук буолуо дуо? Оччоҕо ханна-
ный, кинигэҕэ суруйар тапталлара? Суох эбит буоллаҕа. Ол
эрээри Даайа таптыыр эбээт кинини, ити – кини... атын
буолбатах, атын буолуох туһа суох, барыта быһаарылынна
дии. Чэ, ол – үчүгэй... Ол гынан баран эмиэ да курус. Чэ,
кэлиэхтээх – кэллэҕэ, бу аата – олох диэн буоллаҕа. Олох ди-
эн тугуй? Бу – күн аайы, чаас аайы, мүнүүтэ аайы саарбах-
тааһын, онтон эмиэ да быһаарыныы, эмиэ да саарбахтааһын
– дууһа мучумаана...

Истэн абыран, оччотооҕу Даайа эмиэ да сөпкө санаа-
быт эбит буолбат дуо?! Олох диэн – күн аайы, чаас аайы,
мүнүүтэ аайы саарбахтааһын, онтон эмиэ да быһаарыныы,
эмиэ да саарбахтааһын – дууһа мучумаана... Ити кырдь-
ык. Чахчы оннук быһыылаах.

Оччотооҕу Даайа эрэйдээх ол түүннээҕи санаалара, ки-
ни үһүс таптала, түүннү түүл курдук, муокаһ түүл курдук,
күн-дьыл аастаһын ахсын симэлийдэр-симэлийэн, күн-дьыл
ардаһын-хаарын кытары хайдах суураллыбыттарын, сүүрү-
гүрдүбүттэрин туһунан аллара кэпсиэхпит.

Төрдүс уонна бэһис таптала

Дьэ туран, онтон киниэхэ төрдүс таптала кэлбитэ. Ээ, чэ, ол ону Даайа өйдүү сатыыр, ырыта сатыыр санаата суох. Сүөдэри кытары субу күнгэ диэри бииргэ олоруох быата тарпыта буолуо, туох да уустуга суох, барыта орун-оннугар, буолуохтаах буолуохтаабын курдук, тахсан испитэ. Студенны, судургутук. Чэ, ол кинилэр хаста-хаста хаамсыбыттарын барытын Тимирязевка эрэйдээх аллеяларын тииттэрэ эрэ арай аахтылар, көрдүлэр-иһиттилэр ини. Студеннар хаамсаллара кэмнээх буолуо дуо, ол да тииттэр аахайбатылар ини. Оттон Сүөдэр биэс сыл усталаах-туоратыгар бэйэтин Тимирязевкатын уопсайыттан кинилэр, Даайалаах, уопсайдарыгар диэри хаста-хаста таскайдаммытын арай, баҕар, эргэ трамвай халырҕас көлөһөлөрө эрэ көрдүлэр ини. Ол да – саарбах.

Даайа маннай Сүөдэри тутта сэрэппитэ:

– Көрөбүҥ дуо бу суруктары? Во-от! Эн миигин киинэбэ энгин барыах диэн ыңырбытын буоллар...

– Тоҕо?

– Мин атын киһи туһунан саныахтаахпын. Эн мэхэйдэ-эмэ...

– Баһаалыста! Санаан көр, баран да иһэн санаа, киинэни көрө олорон да санаа, кэлэн да иһэн санаа. Киинэбэ барсыбыккынан санаабат буолан хаалыаҥ дуо? Санаан көр, ол эрэн

барсыахтааххын, билиэти таах хаалларыма.

Даайа онуоха «кырдык даҕаны» дии санаабыта уонна куруутун-куруутун, үйэ тухары бииргэ сылдыях буолан кэпсэппит табаарыһын туһунан эппитэ:

– Өлүөхпүтүгэр диэри... – диэн кини кэпсээнин түмүктээбитэ уонна, чэпчээбиттии үөһэ тыынан баран, өрө көрөн кэбиспитэ.

Сүөдэр ити күнтэн ыла наар ыйытар идэлэммитэ:

– Хайа, били «өлүөххэ диэри» табаарыс тугу суруйар?

Онуоха Даайа биирдэ иһиллэр-иһиллибэт хардарбыта:

– Суруйбатаҕа ыраатта. Билбэтим...

– Суруйуо-суруйуо. Хата, театрга барых.

– Мин бэйэм өссө суруйуом. Үстэ суруйдум, эппиэттээбэт, өссө суруйуом. Тылбын биэртим... кини эмиэ уонна баран...

– Ничего-ничего... ыалдыбыта буолуо.

– Ой, кырдык даҕаны! Мин сибилигин суруйабын!

Атын куораттан сурук адьас кэлбэт буолбута, оттон Даайа суруйара уонна манньк саныыра: «Баҕар, мин санаабар эрэ буолуо, кини тугу да эппэтэҕэ буолаарай? Куруутун-куруутун, өлүөхпүтүгэр диэри диэн эппэтэҕэ буолуо. Суох, эппитэ дии уонна баран... Итинник гынар сөп үһү дуо? Сөп үһү дуо?!»

Даайа итинииэхэ тугу да булан хардарбатаҕа, оттон сурук кэлбэтэҕин курдук кэлбэтэҕэ, онуоха кини кыыһыран тihэх, үһүн суругун суруйбута уонна ытыаары кэнбиэрдээн иһэн,

тоёо эрэ эмискэ хайыта тыытан кэбиспитэ уонна дьэ үөһэ ты-
ыммыта, өр баҕайы биир сири тобулу одуулаан олорбута. Ин-
нигэр бып-бытархай гына хайыта тардыллыбыт кумааҕы чө-
мөхтөнөн тахсыбыта, кини ону өссө бытарыта олорбута....

Чэ, уоннааҕытын Даайа барытын бүгүн кэлэн ымпы-
гын-чымпыгын ырытар санаата суох. Сүөдэрдиин олордох-
торо – бу! Мотоциклынан ыһааччыларга элээрдэн иһэлл-
эр. «Уолбуттара» диэн төһө ыраах сир эбитэ буолла?

– Сүөдэ-эр, «Уолбутун» төһө ырааҕый?

– Ээ, кэллибит.

– Пахай, мин букатын ыраатар курдук санаммытым...

– Онтун баара, кэллибит.

– Маппыров Уйбаан биригээдэтэ диигин дуу?

– Ы-ых.

– Мин ол киһиэхэ наадалаахпын.

– Туох?

– Кинигэлэрин туттара илик.

– Туттарыа буоллаҕа дии.

– Ылбыта быданнаата ээ.

– Солото суох буоллаҕа дии.

– Солото суох... Бээ эрэ, өссө «Уолбукка» быйыл оҕуруот
олортугут дуу?

– Ы-һы. Оҕурсу.

– Үчүгэйдик тахсыа дуо?

– Тахсымна.

Хата, сотору оҕурсу сииһилэр дии. Саатар, дэриэбинэ

ийнхгэр атылыылллар ини. Манна урут хаһан да ыспаттара үһү, боруобалыылллар. Оѳурсу баѳас, уу эрэ баар буоллун, тахсыахтаах ээ.

– Кэллибит. Кирээдэлэр ол тураллар. Оттон ол – парник. Түһэн көрөѳүн дуо?

– Чэ, тохтот.

Оо, адьас сангардыы быган эрэллэр эбит. Сорохторун, бадаѳа, бэѳэһээнгэ диэри олордор этилэр. Син үүнүүһүлэр быһыылаах.

Ити туохтара чөмөхтөһөн сытар буоллаѳай? Кумааѳы куулар. Ээ, уоѳурдуулара эбит. Ханнык уоѳурдуунуй бу? Азоттара дуу, калийдара дуу? Уоѳурдаары аѳалан бырахтахтара, эбэтэр кутан бүппүттэрэ дуу? Уоѳурдуу кутулла сытара эмиэ да көстүбэккэ дылы. Кута иликтэр быһыылаах. Быыс буолбакка сырыттактара дии, хата, көмөлөһүөххэ дуу? Ол тимир күрдьэх сытар эбит. Тимир күрдьэѳинэн баһа-баһа, маны баѳас Даайа начаас элээрдэр ини. Көрүөх бэтэрээ өттүнэн бүтэриэ. Даайа уоѳурдууну баѳас тоѳо харыстаатаѳай, кута түһэн биэриэѳэ...

Сиэн-аһаан, үүнэр буоллахтарына үүнэ оѳустуннар ээ, буо-уот, чэ, сөп да буолар ини, томточчу кута түһэн биэрдэѳинэ сөп буолуо. Итийдэр эрэ, хамсыы-хамсыы тахсыахтара.

Сүөдэр көрөн соһуйара буолуо – туох буолан аллааѳымсыйдаѳай диэѳэ. Бээ, Даайа өссө даѳаны ону-маны сатыырын көрдөрүөѳэ! Кини даѳаны үлэлири баѳас сатыыр ини, доѳо-

ор. Уонна баран, Даайа тугу да сатаабат, тугу да билбэт диэн, дьэ! Биир дьахтар билэрин-сатыырын билэр даҕаны, сатыыр даҕаны оҕо буолуо ээ...

Һэ, Сүөдэр сүүрэн аҕай иһэр. Туох буолбут буоллаҕай? Туохха итиччэ үлүгэр ыксаатаҕай, ээ?

– Туох буолан мэнийэн кэллин?

– Туй-сизэ, сэрэйбитим курдук...

– Туох даа?

– Һы... өссө «туох даа» диир! Биир кирээдэни олоччу буорту гына охсубут. Ыл, төттөрү кута оҕус!

– Тоҕо?

– Оннук! Күрдьэхтэнимэ, олоччу түөрэ баһыанг буоллаҕа дии, илиигинэн тарый. Көр, маннык.

– Тоҕо-о?

– Кэнники быһаарыам. Түргэнник, түргэнник! Бу, хайы-сахха өлөртөөбүккүн, дьэ, бэйэҕэр хат олорторуум.

– Оттон... үүннүн диэн.

– Санга олордуллубукка тугун эмиэ уоҕурдуутай?

– Оттон... тоҕо манна аҕалан бырахтарбыккытый?

– Сыһа сүөкээбиттэр. Атын сиргэ илдьиэхтээх этилэр. Үксүн санаттан олордууһубут, көр эрэ, бу!

– Оо, кырдык даҕаны...

– Ох, Даайа-Даайа...

Ситэ сангарбата, иһигэр «акаарыгын даҕаны» диэтэ быһылаах уонна хайдах эрэ көрдө. Хомойбут курдук. Суох, кэлэйбит курдук уонна өссө үөһэ тынан кэбистэ. «Ох, Да-

айа-Даайа, акаарыгын даҕаны...» Хомойор уонна кэлэйэр...

Үүт-үкчү ол онно, ол күн, курдук көрдө. Даайа ол күнү тоҕо өйдөөн кэллэ, тоҕо өйдөөн кэллэ ол ону?

Ол – холорук сөрөөбүт аҕыйах хонуга – туох этэй: эмиэ таптал дуо?

...Даайа биирдэ, ханнык эрэ бырааһынньык күн, биир уолу кытары билсибитэ уонна ол күнтэн ылата Тимирязевка аллеяларыгар көстүбэт буолбута, оттон Сүөдэр кинилэргэ кэллэҕинэ, саһан хаалара. Ол да буоллар, Сүөдэр кинини биир күн кэтэһэн-кэтэһэн, суолун күөйэ туран кэбиспитэ уонна ыйыппыта:

– Бу эн туох буоллун, Даайа?

– Туох да буола иликпин. Ыт. Бардым. Тоҕо өрүү экирэтэ сылдьаҕын? Надоело...

– Кимий – ол?..

– Онно эн тугун кыһалҕатай? Миигин ресторанга ынгырдылар. Саҥа Арбатка. Эн хаһан да ынгырбаккын.

– Аччыккын дуо, ол эн?

– Дьыала онуоха буолбатах...

– Кимий ол, көрдөөх атыһыт?

– Атыһыт буолбатах, художник. Аны манна кэлимэ даҕаны, ыйытыма даҕаны. Бүттэ. Ыт, мин ыксаан иһэбин.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «Литрес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на Литрес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.